

Rehabilitace Rudolfa Berana

Rudolf Beran je spolu s Janem Syrovým nejkřiklavějším příkladem **politické perzekuce** v době vlády Národní fronty. Muž, který byl v roce 1942 nacisty odsouzen na 10 let za podporu odboje, dostal o pět let později u Národního soudu 20 let za smyšlenou kolaboraci.

PETR ZÍDEK
redaktor Orientace

Přestože agrární strana byla v meziválečném období nejsilnější politickou formací a zároveň hlavním pilířem všech koaličních vlád, historických rozborů jejího fungování a nezaujatých biografií jejích vůdců máme stále ještě poskrovnu. Devítisetstránková kniha Jaroslava Rokoského *Rudolf Beran a jeho doba* s podtitulem *Vzestup a pád agrární strany* je vůbec prvním životopisem neprávem opomíjeného politika, na kterém dodnes ulpívá nezaslouženě ódiem zrádce.

Rudolf Beran stále zůstává ve stínu ostatních meziválečných premiérů z agrární strany. Nebyl nezpochybnitelným vůdcem své strany a mistrem politických kompromisů jako Švehla ani brilantním polyglotem a politikem velkých koncepcí jako Hořáček. Ve vysoké státní funkci, o níž se nijak nedrál, musel překonávat řadu handicapů: měl nedostatečné vzdělání, nevyznal se příliš v zahraniční politice, jako historicky první československý premiér neuměl německy, nebyl psychicky disponován k rychlým zásadním rozhodnutím. Jako politik nevybočoval v žádném ohledu z průměru. Kdyby však žil v klidnějších dobách, mohl ke stáru sklízet vavříny letité politické práce. Ale to mu nebylo přáno. Zemřel v potupě ve vězení.

V sekretariátu agrární strany

Narodil se 28. prosince 1887 v Pracejovicích, vesnici s necelými dvěma sty obyvateli západně od Strakonice. Dva starší sourozenci zemřeli před jeho narozením na epidemii záškrtu, takže vyrůstal jako jedináček. Rodiče měli šestihektarové pole a hostinec. Celodenní dílna jim zajišťovala jakousi takovou obživu. Mladý Rudolf se dobře učil, vychodil měšťanskou a hospodářskou školu ve Strakonici, ale další studia byla zřejmě nad finanční možnosti rodiny. Místo toho, aby po otci převzal hospodářství, otvírá se před ním v necelých 17 letech úplně jiná kariéra. V dubnu 1904 na sebe upozorní vzletným projevem na jedné politické schůzi. Agilního mladíka, který se i v dalších měsících aktivně zúčastní řady mítinků, si všimne poslanec a aktivista vznikajícího agrárního hnutí Jan Rataj. Na konci roku 1905 mu nabídne práci v Ústřední jednotě českých hospodářských společenstev, jakési ústředně tehdejšího venkovského družstevnictví. Ta sdílila v Praze ve stejné budově jako sekretariát agrární strany. V následujícím roce se Beran díky své plii a organizačním schopnostem stává plácným úředníkem agrární strany.

Svou politickou kariéru Beran založil na absolutní loajalitě k Antonínu Švehlovi, hostivařskému sedláckovi a politickému géniovi, který byl v říjnu 1909 zvolen předsedou agrární strany a zůstal jím až do smrti. Značný vliv na Beranův poválečný sociální vzestup měl sňatek s Marií Pilařovou, dcerou velkostatkáře z Nymburska. Seznámili se na zájezdu agrárního dorostu do Švýcarska a svatbu měli v dubnu 1914.

Narukování se Beran vyhnul s pomocí známých lékařů, kteří přesvědčili odvodovou komisi, že je vojenské služby neschopný. Proto mohl být po celou dobu války v centru politického dění a osobně se zúčastnit radikalizace českých stran. V roce 1918 byl v jednatřiceti letech jmenován poslancem Revolučního národního shromáždění, poslanceckou funkci zastával po celou dobu první republiky (ve všech volbách vedl jihočeskou kandidátku agrární strany). Na sjezdu na přelomu dubna a května 1919, kde se agrární strana přejmenovává na Republikánskou stranu československého venkova, se Beran stává jedním ze tří tajemníků ústředního sekretariátu a politickým referentem předsednictva strany.

Od konce třicátých let byl Beran svými politickými oponenty obviňován z nepoctivosti. Komunistický senátor Vítězslav Mikulíček dokonce v roce 1938 vydal brožuru s výmluvným titulem „Mluvíme lidu

Premiér Rudolf Beran (druhý zleva) s členy spolku Máj (zleva Viktor Hánek, Alexandr Beropdorf a František Sekanina) 6. února 1939

FOTO ARCHIV ČTK

pravdu o tom, jak se stal Rudolf Beran z 20měřicového maloroľního velkostatkářem, velkoakcionářem a milionářem. Jaroslav Rokoský ovšem pečlivou analýzou pramenů dokládá, že za majetkovým vzestupem Rudolfa Berana žádná korupce nestála. Jako poslanec a tajemník agrární strany měl vysoký plat, kapitál získal díky věnu své manželky. Podobně jako další agrární představitelé vydělal Beran na pozemkové reformě, ale v tom nebylo nic nelegálního. V roce 1922 koupil s příbuznými a přáteli od řádu maltézských rytířů velkostatek Strakonice, později ho se ziskem prodal. Jeho součástí byl i Strakonický hrad, který na své náklady zrekonstruoval a pak pronajal městu za 50 Kč ročního nájmu na 99 let. V roce 1935 koupil od švagra dvousethektarový statek v Míloňovicích, na jehož pozemku si postavil vilu, v níž dodal trávit stáří. Zároveň s pomocí úvěru postavil také vilu na pražských Vinohradech.

Kompromisní kandidát

Když Antonín Švehla v prosinci 1933 po dlouhé nemoci, která jej na léta vyřadila z aktivní politiky, zemřel, nebylo dlouho zřejmé, kdo nastoupí na jeho místo. Teprve po dvou letech – 19. listopadu 1935 – tento post získal právě Rudolf Beran. Nikoli svými vůdcovskými schopnostmi, ale jako kompromisní kandidát přijatelný pro všechny. Oceňována byla jeho skoro třicetiletá práce ve stranickém sekretariátu, výborné organizační schopnosti a nekonzfliktnost. Pod jeho faktickým vedením také agrární strana uspěla v květnu 1935 v parlamentních volbách, přestože jí byly prorokovány ztráty. Beranův hlavní rival Milan Hořáček o stranickou funkci příliš nestál, více ho zajímal post premiéra, který získal 5. listopadu 1935.

Ze Beran není politikem Švehlova formátu, se ukázalo vzápětí při prezidentské volbě. Agrární strana se v podstatě rozštěpila na protibenešovské a protibenešovské křídlo. První vedl Milan Hořáček, druhý senátor Josef Vraný. Beran mezi oběma lavíroval. Protibenešovští agrárníci našli vlastního kandidáta – botanika Bohumila Němce – a pokusili se dát dohromady koalici, která by ho zvolila proti Benešovi. „Ve vedení strany vládly nepřipravenost, nejednotnost a váhavost,“ píše Jaroslav Rokoský. Když se koalice voličů Bohumila Němce zhroutil, neměli agrárníci žádný alternativní plán. Beneš byl zvolen větším počtem hlasů než kdykoli předtím Masaryk (první aklační volbu nepočítaje) a agrárníci si museli vypít kalich porážky do dna. Edvard Beneš na agrární intriky nezapomněl: dá se předpokládat, že jeho neláska k agrární straně byla jednou z příčin, proč souhlasil s tím, že po osvobození nebude obnovena.

Na počátku roku 1938 vzbudil Beran pozornost svým článkem ve *Venkově*, v němž se vyslovoval pro smířlivý postoj k menšinám: „Dohoda naše, zejména s Němci, musí být důstojná a oboustranně poctivá.

(...) Není možno pokládat všechny Němce, kteří se hlásí k určité politické straně, za velezrádce.“ V únoru a březnu se pak dvakrát soukromě sešel s německým vyslancem Ernestem Eisenlohem. Jedna ze schůzek byla indiskretně prozrazena a komunistický tisk proti němu spustil demagogickou kampaň. Jaroslav Rokoský podrobně dokumentuje, jak soudy o Beranovi z prostředí extrémní levice pronikly do jeho pozdějšího hodnocení komunistickou, a dokonce i reformě-komunistickou historiografií. Např. historik Václav Kural ještě v 90. letech hodnotil schůzku jako „odklon od Švehlovy střední linie směrem k totalismu“ a „podrývání fronty proti Hitlerovi“. Ve skutečnosti šlo o pouhé informativní schůzky, s německým vyslancem se podobně z podnětu Edvarda Beneše sešli také Karel Čapek a Ferdinand Peroutka.

Jaroslav Rokoský ve své objevné a záslužné biografii přesvědčivě ukazuje, že Rudolf Beran nebyl zrádce, ale „statečný člověk, vlastenec a demokrat“

Premiérem již okleštěného Česko-Slovenska se Beran stal 1. prosince 1938 podobně jako předsedou agrární strany o tři roky dříve. Jako předseda nově vzniklé Strany národní jednoty, do níž se sloučily všechny občanské strany, měl silnou pozici v domácí politice a zároveň byl pro všechny přijatelný. Sám se ale jmenování dlouho bránil a přijal jej, až když pochopil, že není vyhnutí. Tři a půl měsíce, které jeho vládě zbývalo do německé okupace, musel řešit jednu krizovou situaci za druhou: problém uprchlíků ze Sudet, záborom rozvrácenou ekonomiku a dopravní infrastrukturu, narůstající slovenský separatismus, neustálé vydírání Německa, dezinteresy někdejších spojenců...

Okupace českých zemí byla pro Berana těžká rána. V noci ze 14. na 15. března ještě stačil telefonicky prosadit, aby z prohlášení, které Němci nutili podepsat prezidenta Háčku, byl vyškrtnut výraz „jménem vlády“. Pak se na několik hodin zhroutil a uvažoval o sebevraždě. Na druhý den však již zvítězilo vědomí povinnosti a Beran se vrátil do úřadu. Právě tehdy se dopustil největší politické chyby svého života: na setkání s představiteli německé okupační moci generálem Blaskowitzem a vládním předkem Bachmannem nevzněl proti okupaci žádný protest a v krátkém, český předneseném projevu naopak prohlásil: „Zdravím vás srdečně

a ve vaší osobě též veškeré vojsko německé a vítám je na české půdě. (...) Vaše excelence může být přesvědčena o naší loajální spolupráci při udržování pořádku a klidu v našem obyvatelstvu.“ Lze souhlasit s Jaroslavem Rokoským, že toto nebyla slova hodná předsedy vlády okupované země.

Obětní beránek

Ve funkci předsedy protektorátní vlády zůstal Beran jen šest týdnů. Po abdikaci na konci dubna se zapojil do domácího odboje. Jeho podpora odboji byla podle Jaroslava Rokoského „soustavná, rozsáhlá a velkorysá“. Beran finančně podporoval řadu odbojových skupin, podílel se na organizování ilegálních odchodů za hranice a akci jihočeských mlynářů a zemědělců, díky nimž bylo pro Čechy zachráněno velké množství obilí a dobytka. Není divu, že byl 7. května 1941 gestapem zatčen. Přestože proti němu v procesu před německým Lidovým soudem v Berlíně svědčil jako korunní svědek sám K. H. Frank a prokurátor požadoval trest smrti, byl Beran odsouzen 25. června 1942 „pouze“ na deset let. Kromě finanční podpory několika odbojářů se nepodařilo soudu Beranovi další velezrádné skutečnosti prokázat.

Beran pak byl další rok vězněn ve Wohlaue v Horním Slezska a v srpnu 1943 byl převezen do Prahy a tam osobně vyslyšán K. H. Frankem. O Vánocích 1943 byl po dvou letech a osmi měsících za mřížemi propuštěn do domácího vězení. Od léta 1944 mohl pobývat v rodné obci a navzdory tomu, že byl hlídán gestapem, se opět zapojil do ilegálních aktivit. V Pracejovicích se dočkal osvobození, ale radosti si dlouho neužil. Již 14. května byl znovu zatčen a uvězněn v přeplněné pankrácké věznici. Již v červnu byl za osobní účasti komunistického ministra zemědělství Júlia Duriše vyvlastněn Beranův statek, a to včetně ideální poloviny, která patřila jeho manželce.

Rok a půl trávající vyšetřování na Pankráci si v ničem nezadalo s nacistickým za vládky. Beran byl mlácen a psychicky trýzněn tak, že uvažoval o sebevraždě. Komunističtí vyšetřovatelé nehledali pravdu, ale vše, co se dalo proti Beranovi použít. „Svévolná interpretace faktů je příznačná pro celou obžalobu. Obvyklý postup: jedna část je pravdivá, druhá ne. Je to komunistická optika, k níž se její tvůrci otevřeně hlásili. Výsledkem je, že obžaloba je plná pomluv, polopravd a stranických výpadů,“ píše Jaroslav Rokoský. Velmi podrobná analýza procesu jasně ukazuje, že šlo o proces politický, který se příliš nelišil od komunistických procesů 50. let (náměstkem prokurátora ostatně byl jistý Josef Urválek). A to včetně mohutné kampaně v tisku, který téměř unisono považoval Berana za vinného předem.

Proces začal 30. ledna 1947 a rozsudek byl vynesen 21. dubna. „Pro Rudolfa Berana to muselo být truchlivé. Nejdříve mu jeho články a projevy četli nacisté jako dů-

kaz, proč má být odsouzen, a po květnu 1945 mu často ty samé články a názory předkládali Češi opět jako důkaz, proč musí být odsouzen,“ píše Jaroslav Rokoský. Politický rozměr mělo i hlasování o vině. Ve 27 bodech obžaloby byl Beran viny zproštěn, ve třech byl uznán vinným hlasy komunistů a sociálních demokratů. Stejně tak komunisté a sociální demokraté v porotě rozhodli, že bude odsouzen ne na 10, ale na 20 let. A za co? Za to, že vital německého generála Blaskowitza a protektora Neuratha a dal příkaz k jednání o prodeji válečného materiálu Německu. Přinejmenším poslední bod je ovšem sporný: vojenský materiál byl nejdříve nabízen Spojencům, kteří o něj nejevili zájem, a později si jeho odprodeje Německo vynutilo.

Kdyby byl Beran odsouzen Němci k smrti a popraven, stal by se po válce národním hrdinou jako jeho nástupce generál Eliáš. Okupaci však přežil, a tak mohl být národu – spolu s generálem Syrovým, který byl ve stejném procesu odsouzen ke stejnému trestu – předveden jako obětní beránek. Ti, kdo byli u moci, na něj rádi svalili vinu za své politické chyby, za Mnichov a okupaci. V jeho osobě byla odsouzena i agrární strana, jejíž demokratická tradice stála v cestě nastupujícímu totalitarismu.

Rudolf Beran si svůj trest odpykával v Javorníku, ve Valdčicích, na Mírově a v Leopoldově, kde 28. února 1954 zemřel podle oficiálních záznamů na srdeční slabost, ve skutečnost následkem špatně léčeného zápalu plic z nachlazení. Nebyl nikdy rehabilitován a znovuotevření jeho případu zabránil v polovině 90. let svým verдикtem Ústavní soud.

Jaroslav Rokoský ve své objevné a záslužné biografii přesvědčivě ukazuje, že Rudolf Beran nebyl zrádce, ale „statečný člověk, vlastenec a demokrat“. A také muž, jemuž se stala nezměrná křivda, která dodnes nebyla ani symbolicky odčiněna.

KNIHA TÝDNE

Rudolf Beran a jeho doba.

Vzestup a pád agrární strany

Jaroslav Rokoský
Vydal Ústav pro studium totalitních režimů a nakladatelství Vyšehrad, Praha 2011.

